

ad hoc non est necessaria præsentia substantialis, sed sufficit virtus et efficacia; ergo. Et confirmatur a simili, quia etiam Christus dicitur eo tempore fuisse in paradiso, juxta illud: *Hodie mecum eris in paradiso*, et tamen non est necesse intelligere fuisse in loco paradisi secundum realem præsentiam, sed secundum efficaciam, scilicet, quia ibi beatificavit animam latronis. Vel certe, si ibi fuit secundum realem præsentiam, vel non fuit in inferno, vel in duobus locis distinctis ac valde distantibus simul extitit. Secundo, de Christo non solum dicitur descendisse ad infernum, sed etiam ad omnes partes inferni, juxta illud Ecclesiast. 24: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino*; et tamen non propterea creditur descendisse ad omnes partes inferni secundum præsentiam realem. Nam D. Thomas quoad locum gehennæ et purgatorii hoc explicat de descensu secundum efficaciam; ergo eadem ratione potest Durandus id etiam exponere simili modo quoad sinum Abrahæ. Tertio, proprium fundamentum Durandi fuit, quia res spirituales non dicuntur esse in loco, nisi ratione operationis transeuntis ad corpora; imo existimat ille Angelum (idemque est de anima) non esse ubi operatur, secundum realem præsentiam, sed secundum præsentiam ordinis; anima autem separata non potest habere operationem circa corpus, neque Christus Dominus ullam habuit; ergo.

3. Dicendum vero est primo, Christum Dominum ad infernum secundum animam descendisse. Assertio est de fide. Intelligimus autem nomine *inferni* locum aliquem certum subterraneum. Et hoc sensu definita est hæc conclusio ab Ecclesia, ut postea videbimus. Probatur ergo primo ex Scriptura et Sanctis Patribus. Primus locus et clarissimus est Act. 2, ubi Petrus, ad probandam Christi resurrectionem, affert illud Psal. 15: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*; et subdit: *Providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem*. Si ergo anima Christi post separationem a corpore non fuit derelicta in inferno, sed inde revocata, ut Christus resurgeret, necesse est quod illuc antea descenderit. Ita interpretantur hunc locum Basil., Theodor. et Hieron., ac reliqui expositores in Psal. 15; et Beda, cum aliis, Act. 2; et August., Epist. 57 et 99; et Ambro-

sus, ser. 74. Neque potest hic accommodari interpretatio *inferni* pro sepulchro, cum sermo sit de anima, non de corpore; quin potius a corpore seu carne evidenter distinguitur; anima autem non fuit in sepulchro. Secundus locus sit Matth. 12: *Erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus*. Quod licet a Chrysostomo et Euthymio exponatur de sepulchro, quia sepulchra Judæorum erant incisa in cavernis et speluncis, et ita erant quodammodo intra profundum terræ, sicut cor est intra profundum corporis, rectius tamen exponitur de inferno cum Hieronymo, Theoph. et aliis. Tum quia *cor terræ* proprius dicitur centrum ejus, quod est in medio, sicut cor est in medio animalis. Tum etiam quia hoc sensu melius quadrat figura Jonæ, quam ibi Christus explicuit. Nam Jonas dicitur fuisse *in ventre piscis*; venter autem est quasi medium et profundum animalis. Dicitur etiam fuisse *in ventre inferi, in profundo, in corde maris, in abyssonibus*. Quibus omnibus non sepulchrum proprie, infernus autem aptissime significatur. Denique dicitur de Jona existente in ventre ceti: *Clamavi ad Dominum, et exaudivit me*. Quod recte accommodatur animæ Christi existenti in inferno, non autem corpori mortuo jacenti in sepulchro. Recte igitur intelligitur hic locus de anima ad inferos descendente. Unde eleganter Tertullianus, l. de Anima, c. 55, ex hoc loco probat inferos esse in profundo terræ, dicens: *Nobis inferi non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur; sed in fossa terræ, et in alio vastitas, et in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas. Siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo et interno, et in ipsa terra aperto, et intra ipsam cavato, et inferioribus adhuc abyssi superstructo*. Et infra: *Forma humanæ mortis apud inferos functus, hic quoque legi satisfecit, neque ante ascendit in sublimiora cælorum, quam descendit ad inferiora terrarum, ut illic Patriarchas et Prophetas compotes sui faceret*. Eodem modo exponit Irenæus, l. 5 Contra hæ., c. 31; indicat Ambrosius, ad Ephes. 4; optime omnium Hieron., Jonæ 2. Tertio, hi Patres eisdem locis huic testimonio conjungunt illud ad Ephes. 4: *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?* Aperte enim Paulus loquitur de loco inferni, ut ibi etiam Chrysostomus, Hieronymus et alii exponunt. Tum quia non loquitur de descensu ad terram, qui fuit per incarnationem,

sed de descensu ad inferiores partes terræ. Tum etiam quia loquitur de illo descensu quo eduxit victos de laeu. Quartus locus est ad Rom. 10: *Quis ascendit in cælum? id est Christum deducere. Aut quis descendit in abyssonibus? id est Christum a mortuis revocare*. Ubi supponitur Christum fuisse in abyssonibus, indeque fuisse reductum ut resurgeret; nomine autem *abyssi* infernus significatur. Unde Luc. 8, legio dæmonum rogabat Christum ne imperaret illis ut in abyssonibus irent; et ideo cælo opponitur tanquam extreme distans ab illo, et ut res homini difficillima, proponitur illuc descendere, sicut in cælum ascendere. Ita exponunt Ambrosius, Anselmus, Theodoretus, et Theophylactus, qui aperte dicit: *Ex abyssonibus, id est, ex abditissimo ac profundissimo loco inferorum*. Quintus locus est 1 Pet. 3: *Vivificatus autem spiritu, in quo iis qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit*. De quo loco nonnulla diximus disputatione præcedenti, et statim supra attingemus.

4. Præter hæc vero testimonia, quæ propria sunt, afferri possunt alia ex Veteri Testamento, in quibus mysterium hoc adumbratum est; ut est illud Psal. 23: *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales*. Quod de hoc mysterio exponunt Hieron. et Augustinus ibi; idem Augustinus, ser. 2 de Resurr.; et significat Athanasius, ser. 4 contra Arianos, versus finem. Item illud Psalm. 29: *Eduxisti ab inferno animam meam*; item illud Psalm. 48: *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me*; et illud Psalm. 106: *Quia contrivit portas æreas, et rectes terreos confregit*; et illud Psalm. 138: *Domine, probasti me, et cognovisti me, tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam*; et infra: *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades*. Quæ loca et similia in sensu mystico afferuntur, de quibus videri potest Hieronymus, Augustinus, Hilarius et Basilius in Psal.

5. Secundo, principaliter probanda est hæc veritas Ecclesiæ definitione ac traditione. Definita enim est in Concilio Lateran., ut habetur in cap. Firmiter, de Summa Trinit. et fide Cathol. Idem traditur in Concilio Toletano IV, in Confessione fidei, et in symbolo Athanasii, quod Ecclesia recepit, et in Symbolo Apostolorum, prout nunc ab Ecclesia recipitur et recitatur. Hunc etiam fuisse perpetuum Ecclesiæ sensum ac traditionem, ex scriptis Sanctorum Patrum evidenter constat, quorum testimonia tam sunt frequentia et vulgaria, ut in

eis recensendis immorari supervacaneum videatur. Indicabo tamen nonnulla loca, præter ea quæ inter exponenda Scripturarum testimonia indicata sunt, tam in hac sectione quam in præcedenti disputatione, et alia quæ in sequentibus necessario erunt referenda. Ex Græcis igitur Patribus docuerunt hanc veritatem Ignatius, epist. 5 ad Trallianos; Athan., lib. de Incar. Christi, prope finem; Clemens Alex., lib. 2 et 6 Strom.; Gregor. Nazianz., orat. 35, quæ est 3 de Theologia, in fine, et orat. 42, quæ est 2 in Pascha, versus finem; Basil., hom. in Psal. 44, circa illud: *Myrrha, gutta, et casia a vestimentis tuis*; Cyril. Hierosol., cat. 4 et 14; et Alexan., lib. de Fide ad Theodosium, circa medium; Epiph., in Anchorato, et hæc. 45, 69, 77 et 79, et in fine Panarii, in Professione fidei; Damasc. lib. 3 de Fide, c. ult.; Orig., hom. 15 in Genes.; Euseb., lib. 4 de Demonst., c. 12, et lib. 1 Historiæ, c. ult., refert orationem Thaddæi, unius ex septuaginta discipulis ad Abagarum, in qua inter explicanda alia Christi mysteria, descensum ad inferos posuit, ejusque rationem reddidit; idem Nicephor., l. 1 Histor., cap. 31. Ex Latinis vero Cyprian., lib. 2 adversus Judæos, c. 24 et 25, et sermon. de Passione, circa finem, et serm. de Ascensione, prope finem. Leo Papa, Epist. 91, alias 93, c. 17, et serm. 1 de Resurrectione; Ambros., lib. 3 de Fide, c. 3, c. arius in lib. de Myster. Paschæ, c. 4; Hieronym., Oseæ 13; August., Epist. 57 et 91, et 20 de Civit., c. 15, et tract. 78 in Joan.; Greg. Magnus, lib. 13 Moral., c. 15 et 16; Fulgentius, lib. 3 ad Thrasimundum, c. 23; Vigilius, lib. 2 contra Eutych.; et Beda, lib. 3 in Job, c. 37.

6. Ultimo, possumus congruentes rationes reddere, ob quas voluit Christus ad inferna descendere, quas melius in sequenti conclusione explicabimus, et in solutione argumentorum Durandi.

7. *Anima Christi substantiali realique præsentia ad inferos descendit*. — Dico ergo secundo, Christi animam descendisse ad inferos secundum substantiam suam et realem præsentiam. Ita interpretantur hoc mysterium omnes Doctores Scholastici, in 3, d. 23, uno excepto Durando, cujus sententia non solum non est probabilis (ut existimavit Picus Mirandul., in Apol., q. 1), verum potius est erronea et plane hæretica. Primo, quia est contra Scripturam, ut ab omnibus Patribus exponitur, et ab Ecclesia unanimi consensu intelligitur. Secundo, quia loquitur contra

proprietas verborum Scripturæ, sine ulla necessitate metaphorici sensus, et sine ulla auctoritate. Tertio, verba illa: *Non derelinques animam meam in inferno*, nullo modo admittunt illum sensum de existentia per solam operationem et efficaciam. Quia si nunquam ibi fuit, etiamsi ibi operaretur, non potuit ibi derelinqui. Item, si anima Christi solum per operationem fuit in inferno, quid, quæso, est, ibi non derelinqui? Certe solum esse poterit desinere operari in inferno. Derelinqui vero in inferno, esset semper operari ibi; hæc autem interpretationes per se sunt absurdissimæ. Præsertim cum Petrus addat, Act. 2: *Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eis*, id est, Christum ab inferno; non erat autem impossibile Christum semper ibi operari, neque hoc fuisset teneri ab inferno, neque illo modo oportuisset ejus animam ab inferno educi, ut corpori uniretur, et Christus resurgeret, quod tamen aperte Petrus intendit, atque ita exponit verba David. Et eodem modo induci fere possunt reliqua Scripturæ testimonia, in quibus, inter præmia divinitus concessa animæ Christi, et inter mira opera virtutis ejus, ponitur, quod anima ejus paulo post descensum suum liberata ab inferno sit, quod non potest ad operationem referri. Nam, si esse in inferno tantum erat ibi operari, liberari ab inferno erit cessare ab illa operatione; hoc autem nullum erat beneficium animæ Christi, neque ad id præstandum magna aliqua virtus erat necessaria. Quarto, hæc veritas definita est ab Ecclesia, et in Symbolo fidei ab Apostolis et Athanasio proposita; ergo in sensu proprio et non metaphorico tradita est; alias cum simul dicatur resurrexisse, et ascendisse in cælum, possent omnia ad metaphoras traduci. Adde omnes Patres supra citatos ita aperte exponere, et in dicto Concilio Lateranensi expresse declarari, descendisse secundum animam. Quia, si propter solam operationem dicitur anima Christi descendisse ad infernum, poterit et dici ascendisse in cælum. Quia etiam ibi aliquid operata est, Angelos illuminando. Dicitur etiam ivisse ad paradysum terrestrem, vel eum locum in quo Elias et Enoch vivunt. Quia verisimile est illis etiam manifestasse gloriam suam, eisque gaudium consummatæ redemptionis annuntiasse. Similiter dicitur anima Christi profecta in domum Virginis, vel in locum ubi Petrus amare flebat peccatum, denique ubicunque aliquid operata est. Consequens autem repugnat Scripturis, quæ dum specialiter

dicunt animam Christi fuisse in inferno, et inde fuisse eductam ut Christus resurgeret, aperte significant, et tantum ibi proprie fuisse, et alio modo quam esset in aliis locis ubi operabatur. Et confirmatur, quia alias eodem modo diceretur nunc Christus descendere in terram, quia in ea multa operatur per virtutem animæ suæ; imo et in infernum nunc descendit, quia interdum aliquid ibi operatur, saltem in animabus purgatorii.

8. *Evasio.—Responsio.*—Sexto, argumentor contra Durandi fundamentum. Quia vel repugnat animæ humanæ separatæ, vere ac realiter esse præsentem in loco corporeo, seu in inferno, vel non. Si dicat primum, necesse est ut neget animas hominum damnatorum vere ac proprie esse in inferno, quod est plane hæreticum, contra expressa Scripturæ testimonia supra adducta, disputatione præcedenti, sect. 2; et contra universalem Ecclesiæ sensum, et Patres omnes, ut in 1 p., q. 64, latius ostenditur. Quod si dicat cum aliquibus discipulis D. Thomæ, esse ibi, per passionem a corpore, seu ab igne, quid dicit de animabus puerorum, quæ nullam pœnam sensus patiuntur? quid rursus de animabus Sanctorum Patrum, in quarum loco nullus ignis erat, neque aliud corpus a quo afficerentur, vel in quod ipsæ operarentur? Dicit fortasse illas animas fuisse ibi, quia detinebantur ab illis corporibus. Sed imprimis hoc est falsum, saltem de animabus Sanctorum Patrum. Nullam enim vim a corporibus patiebantur; fuisset enim illa quædam pœna sensus, et miraculosa operatio, sine necessitate fundamentoque conficta. Præsertim cum illæ summa voluntate obedirent divinæ voluntati, cujus jussu ibi manere cogebantur. Deinde inquiri quid sit ibi detineri. Certe nihil est aliud quam esse et conservari spiritum aliquem præsentem tali corpori. Ergo hæc detentio, ut sit possibilis, supponit esse possibilem realem præsentiam animæ separatæ in tali loco vel corpore, et addit, quod talis præsentia fiat vel conservetur per efficaciam ipsius corporis, vel per aliam vim extrinsecam; ergo eadem ratione erit possibilis per virtutem divinam, vel intrinsecam ipsius animæ vim. Quod si hæc præsentia est possibilis, sine causa negatur contra Scripturas, animam Christi fecisse seipsam realiter præsentem loco inferni, quod est illuc descendisse. Aliter eludit hoc argumentum Durandus, dicens animas damnatas esse in inferno per deputationem. Quia, scilicet, destinatæ sunt ac

deputatæ, ut ibi perpetuo sint resumptis corporibus; animas vero Sanctorum Patrum ante Christi adventum fuisse in inferno per deputationem conditionatam, quia ibi futuræ essent cum corporibus, nisi redimerentur. Sed in hac responsione multi continentur errores. Primo enim sequitur animas damnatorum nunc revera non esse in inferno. Quia nunc non sunt præsentem, sed erunt postea, cum unientur corporibus. Secundo, sequitur malos Angelos non esse in inferno, quia non possunt deputari ratione corporum quæ nunquam sunt habituri. Tertio, sequitur animas Sanctorum Patrum fuisse in gehenna damnatorum, quia secundum illam conditionatam deputationem ibi futuræ fuissent cum corporibus, nisi redimerentur. Quarto, sequitur animas purgandas nullo modo esse in loco purgatorii, quia neque absolute nec conditionate deputantur, ut ibi sint cum corporibus, quia tantum purgandæ sunt in hoc statu in quo sunt a corporibus separatæ. Atque idem argumentum fieri potest de animabus infantium, si verum est eas post diem iudicii reasumptis corporibus non futuras in loco subterraneo, sed in hoc mundo. Ultimo tandem argumentor, quia vel anima separata est nusquam, vel alicubi. Si nusquam, primum id intelligi nequit; deinde sequitur animas Sanctorum nunc non esse in cælo, et Christum non vere ac realiter eduxisse animas Sanctorum ab inferno, sed tantum spiritualiter, quæ omnia repugnant Scripturis et Patribus. Si vero anima separata potest esse alicubi, potuit ergo anima Christi esse in inferno; fuit ergo ibi, ut Scriptura dicit. Cur autem ibi fuerit, jamjam dicemus respondendo argumentis Durandi.

9. *Responsio ad fundamenta hæreticorum.*—Ad fundamentum hæreticorum respondetur, primum, hæreticum esse dicere nomen *inferni* in Scriptura nunquam significare locum subterraneum supplicii animarum deputatum; et est contra evidentissima loca Scripturarum, Luc. 16, Mat. 11, aliaque præcedenti disputatione notata; et contra omnium Patrum sententiam et expositionem, ut videre licet in omnibus quos hactenus adduximus; et Augustin., lib. 2 Retract., c. 24; Hieronym., Isai. 14; Gregor., 4 Dialog., c. 42; Tertull., in Apolog., c. 11 et 47, et lib. de Anima, c. 54 et 55. Deinde probabiliter dici potest, *infernum* in Scriptura nunquam significare sepulchrum. Omnia enim loca qui ibi citantur, et similia, aptissime explicari possunt de

loco subterraneo inferni. Secundo, esto concedamus aliquando *infernum* significare mortem vel sepulchrum, illud solum est significatione analogica et translaticia, ex qua potius sequitur infernum proprie et simpliciter dictum significare locum subterraneum, quando aliunde ad aliam significationem non distrahitur. Nam, ut supra dicebam, quia animæ omnium hominum ante Christi adventum ferebantur in infernum, inde mors reputata est quasi via ad infernum. Ex quo tandem fieri potuit ut aliquando nomine *inferni* significaretur. Tertio ergo dicitur Scripturam, dicentem Christum descendisse ad inferos, non posse ullo modo de sepulchro vel de morte declarari, ut supra probatum est.

10. *Responsio ad argumenta Durandi.*—*Cur reali præsentia in infernum Christus descendit.*—Ad fundamenta Durandi. Ad primum, falsum est ejus interpretationem de descensu per solam operationem satis esse ad explicandas Scripturas, ut satis liquido ostendimus. Ratio vero ibi adducta de beatitudine animarum Sanctorum Patrum recte quidem probat non fuisse Christo simpliciter necessarium secundum animam ad infernum descendere, ut aliorum animas bearet; tamen nos non id affirmamus propter necessitatem hujus effectus, sed quia Scripturæ id affirmant. Congruentes autem rationes, propter quas ita factum est, a D. Thoma, art. 4 et 2, adducuntur. Quarum summa est. Primo, quia Christus summa benignitate voluit eos, quos per gratiam interius secundum divinitatem illuminabat, etiam secundum animam loco visitare, ut sicut iis qui in terra versabantur, justitiæ sol ortus erat, ita etiam iis, qui infra terram in tenebris et umbra sedebant, illucesceret, ut Damascenus inquit, lib. 3 de Fide, c. 29. Ubi alias rationes adducit, quæ in eo videri possunt. Quibus etiam addi potest, noluisse Christum supra terram ascendere, donec suum corpus secum ferret. Item voluisse ad inferna descendere, ut se victorem ac triumphatorem dæmonum declararet. Et propter alios effectus infra tractandos, quos licet absque reali præsentia animæ suæ perficere potuisset, tamen convenientiori modo, et ad suum finem magis accommodato eos præstitit, illuc in propria persona atque animæ substantia descendens.

11. *Res spirituales sine ulla vel operatione, vel applicatione virtutis, possunt esse in loco.*—Aliæ rationes Durandi, præter ultimam, petunt difficultates proprias in sequentibus sec-

tionibus tractandas. Ultima vero ratio primum procedit ex falso fundamento, scilicet, animam, seu rem spiritualem, non posse esse alicubi, nisi per operationem, vel applicationem virtutis ad corpus, nec posse moveri secundum propriam substantiam et realem presentiam. Utrumque enim est falsum. Anima enim, cum sit res finita, et intra mundum contineatur, alicubi necessario est presens, et indistans ab aliquo loco corporeo. Et quamvis tunc proprie non sit in corpore tanquam in loco (ut D. Thomas de Angelis docet, et recte explicuit Gregor. Nyssen., lib. 2 Philos., c. 41), tamen suo modo, et per presentiam sibi intrinsicam vere dicitur esse ibi ubi est corpus. Cum enim nos res spirituales non concipiamus prout in se sunt, necesse est ut de iis in ordine ad corpora loquamur. Præterea (quidquid sit de naturali virtute ipsius animæ) tamen quod per potentiam divinam possit alicubi constitui, etiamsi nihil ibi operetur, docuit Augustinus, 21 lib. de Civitat., c. 10. Et non video quomodo ab ullo Catholico possit negari, credendo ea quæ de locis animarum fides docet, nisi fortasse excogitando actiones aliquas animarum circa corpora, absque necessitate et fundamento confictas. Unde ultimo dici potest, Christi animam habuisse in inferno aliquam actionem circa corpora, videlicet, imperio suo illuminasse non tantum mentes animarum sanctorum, sed etiam aerem ipsum, seu locum corporeum in quo illæ animæ habitabant, ut docent S. Thomas, 3, dist. 22, q. 2, art. 2, q. 4; Ric., art. 3, q. 2. Decebat enim ut locus ille, tanti victoris presentia cohonestatus, quoad fieri posset illustraretur, majestatemque gloriæ referret.

12. *Dubium.*—*Responsio.*—*Descensus Christi ad inferos in symbolo Apostolorum expressus.*—Superest autem breve dubium ad hanc sectionem pertinens; an hæc veritas de descensu Christi ad inferos non solum de fide sit, sed etiam articulus fidei. Et ratio dubii esse potest, quia in Symbolo Niceno hic articulus non continetur. Et quamvis in Symbolo Apostolorum habeatur, tamen quod ab ipsis Apostolis positus non fuerit, argumento est, quod aliqui antiqui Patres exponentes Symbolum, illum omittant, ut Augustinus, in libris de Fide et Symbolo, et libris de Symbolo ad Catech.; et Irenæus, lib. 4, c. 2; et Tertullianus, lib. de Velandis virginibus, in princ., et lib. de Præscript. hæret., c. 43, et lib. Contra Praxeam, in princ.; et Origenes, in init. li-

brorum Periarchon. Respondetur aliud esse inquirere an hæc veritas posita sit ab Apostolis expresse in Symbolo, prout nunc habetur; aliud vero an nunc computanda sit inter articulos fidei. Quoad priorem partem, licet non sit omnino certum Apostolos illam particulam addidisse, propter adducta testimonia, quia prædicti auctores non negant Apostolos addidisse illam particulam, sed solum illam omittunt. Quia nec formaliter referunt totum Symbolum Apostolicum prout ab eis editum est, et nunc in Ecclesia recitatur, neque in iis locis solliciti fuerunt de explicando mysterio quod in articulis mortis et resurrectionis continebatur. Secundo, quia alii Patres antiqui eam particulam referunt et exponunt, quorum testimonium affirmans majus est quam auctoritas negativa aliorum. Exponunt autem Chrysost., hom. 2 de Symbolo; Cyrill. Hierosol., cat. 4; et Rufinus, in Expositione Symboli. Qui tamen addit in Ecclesiæ Romanæ Symbolo, et in Orientis Ecclesiis non haberi illam particulam. Existimo autem loqui de Symbolo Niceno, non de Apostolico. Augustinus denique, serm. 137 et 181 de Tempore (qui est de expositione Symboli), illam particulam addit et exponit in c. 7; quin etiam ser. 115 (qui est etiam de traditione Symboli), singulis Apostolis attribuens singulas particulas fidei, Thomæ Apostolo tribuit hanc particulam: *Descendit ad inferna*. Eusebius vero, lib. 1 Historiæ, c. ultimo, refert Thaddæum, discipulum Christi, in summam quamdam, quasi in symbolum, redigens Christianam fidem, hunc articulum cum aliis posuisse. Denique Clithovæus, super Damascen., lib. 3 de Fide, cap. ultimo, dicit hunc articulum fuisse, a beato Philippo, Symbolo Apostolorum adjectum; non adjungit vero probationem, neque mihi constat unde id elicerit. Satis tamen probabile ex dictis est, ab aliquo Apostolo fuisse additum. Unde apparet eximia impudentia hæreticorum hujus temporis, dicentium hunc articulum fuisse ab Scholasticis excogitatum; quos imitatur Erasmus, in paraphrasi in Matthæum, in prologo.

13. *Veritas de descensu Christi ad inferos, num articulus fidei sit.*—Quoad aliam vero partem, an hæc veritas annumeranda sit articulis fidei, ne sit de nomine quæstio, distinctione utendum est. Si enim per articulum fidei intelligamus veritatem fidei, specialem difficultatem habentem (ut D. Thomas illum definivit 2, 2, quæst. 1, art. 6), sic proprie di-

endus est articulus fidei a cæteris distinctus, ut idem D. Thomas ibi tradidit, art. 8. Si vero nomine articuli intelligamus veritatem quam omnes fideles explicite scire ac credere teneantur, sic non existimo necessarium hunc computare inter articulos fidei. Quia non est res admodum necessaria singulis hominibus, et quia ob hanc fortasse causam in Symbolo Niceno omittitur. Cujus Symboli cognitio videtur esse sufficiens ad præceptum fidei implendum. Denique propterea forte Augustinus et alii Patres in principio citati exponentes Symbolum, non explicant populo hoc mysterium. Contra hoc sentit Medina hic, art. 1, dicens esse omnibus hominibus necessarium explicite scire et credere hunc articulum; et in Niceno Symbolo esse omissum, non quia necessarius non sit, sed quia in Apostolorum Symbolo erat sufficienter traditus, novaque difficultas orta non esset. Quæ sententia est probabilis ac segura; absolute tamen non existimo dari tale præceptum, nec posse sufficienter ostendi.

SECTIO III.

Quid Christus in animabus existentibus in inferno operatus sit.

1. Quatuor (ut supra diximus) erant in inferno animarum ordines, de quibus sigillatim dicemus, atque ita explicabimus omnes operationes quas Christus in eo loco habuit. Nam de actionibus ejus circa corpora, non est aliquid certum, et (si quid est verisimile) jam supra tactum est. De actionibus item circa Angelos sanctos nihil specialiter occurrit dicendum. Quia cum illi jam viderent Deum, certum est animam Christi nihil novi in eos influxisse, quod ad essentialem beatitudinem pertinuerit. Quia beatitudo est immutabilis, et augeri non potest secundum naturam suam, et secundum legem Dei ordinariam, et non sunt fingenda miracula sine fundamento aut necessitate. Quoad accidentalem vero beatitudinem, credendum est Christi animam e corpore egredientem illuminasse Angelos, atque nova gaudia illis attulisse. Ea tamen actio per se non pertinet ad effectus a Christo factos in loco inferni, quia Angeli Sancti per se ad illum locum non pertinent. Quanquam dubitandum non sit eos cum Christo illuc descendisse.

2. *Christus in infernum descendens animabus Sanctorum Patrum essentialem beatitudinem influxit.*—Primo ergo certum est Chri-

stum, descendendo ad inferos, animabus sanctis quæ in sinu Abrahæ erant, essentialem beatitudinem, ac cætera animæ dona quæ illam consequuntur, contulisse. Hoc de fide certum existimo. Quia de fide est illas animas non vidisse Deum ante Christi mortem, ut supra ostendimus. Deinde est de fide certum, Christum per mortem aperuisse hominibus januam regni (ut ibi declaravimus); ideoque de fide etiam certum est animas Sanctorum omnium post Christi mortem decedentium (si nihil purgandum habeant) statim videre Deum; ergo idem est de prædictis animabus.

3. *Objectio.*—*Responsio.*—Dices: quamvis de fide statim vidisse Deum, non est tamen de fide animam Christi operatam esse in illis hanc visionem. Respondetur, quamvis probabiliter existimemus Christi animam per veram ac physicam efficientiam operatam esse in his animabus lumen gloriæ, per quod Deum videre possent (ut etiam Cajetanus hic, art. 2, opinatur), nunc tamen non loquimur in hoc sensu, sed abstrahendo a physica efficientia, de operatione per modum meriti, vel quacunque alia ratione, ita ut sensus sit, Christum descendisse ad inferos, ut propter sua merita statim Sancti Patres visionem beatam acciperent, atque de illo loco simul cum Christi anima educerentur. Et hoc sensu dicimus esse hanc veritatem de fide, quam 13 c. Oseas prædixerat, dicens: *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne*, ut interpretantur Augustinus, ser. 137 de Temp., et Greg., 12 Mor., c. 8; et Zacharias, c. 9: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vincos tuos de lacu, in quo non erat aqua*, ut Hieronymus, Cyrillus, et fere omnes exponunt. Quamvis Augustinus, 18 de Civit., c. 35, aliter interpretetur. Paulus præterea, ad Ephes. 4, in eundem sensum de Christo interpretatur verba illa Psal. 67: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*, et subdit: *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ?* Quæ verba veluti interpretans Thaddæus, apud Euseb., l. 4 Hist., c. ult.: *Descendit (inquit) ad inferos, et disruptit materiam, quam a seculo nemo disrupterat. Qui descendit quidem solus, ascendit autem cum grandi multitudine*. Et similia fere verba habet Ignatius, dicta ep. ad Trallianos. Denique omnes Patres supra citati, cum testantur Christum descendisse ad inferos, addunt illuc descendisse, ut animas Sanctorum ibi quiescentes liberaret. Propter quod